Een stukje apothekershistorie uit het dorp Zeist*

In het midden der 19e eeuw, onder het burgemeesterschap van burgemeester V a n B e r n, verwoestte een brandje het gemeente-archief. Dat is voor alle nakomelingen, die belang stellen in de geschiedenis van onze plaats, een niet genoeg te betreuren feit.

Een lichtzijde mag het genoemd worden, dat we ten onzent een soort gemeente in de gemeente bezitten in de Evangelische Broedergemeente (de z.g. Hernhutters), die sedert ongeveer 1767 in ons dorp zijn en er zeer behoorlijke archieven en dagboeken op na houden, en door hun zeer intensieve samenleving soms allerlei kleinigheden in hun "Aeltesten-Conferenz" - plaatselijk bestuur - behandelen en daarvan in hun "Diarium" aanteekening hielden.

Dr. F. H. H o l m, voormalig lid van de fa K r a e p e l i e n en H o l m, mede geholpen door Pastor M ü l l e r, den predikant der Broedergemeente, verschafte mij tal van feiten en afschriften uit de Diaria. Hierbij gevoegd een aantal familiepapieren, als acten van koop, vennootschap, ontbinding, enz. maakten het mogelijk, een vrij geregeld verhaal van een der oudste apotheken samen te stellen.

Het vroegste bericht, dat we aantroffen over een apotheek, is uit 1792. Op den 12den Aug. van dat jaar stierf volgens het Diarium G e r r i t v a n W e e s, in leven apotheker. Van dezen staat wel niet vast, dat hij een apotheek heeft gedreven, maar een volgend bericht maakt dit toch wel hoogstwaarschijnlijk. Op 3 Juli 1793 vermeldt namelijk het dagboek, dat Broeder C h r i s t i a n G o t t l i e b H e n t s c h e l als aanstaande provisor der gemeentelijke (lees: Broedergemeentelijke) apotheek van Herrnhut "behouden is aangekomen".

We mogen dus hieruit zonder al te veel fantasie vaststellen, dat sedert pl.m. 1780 de Broedergemeente een eigen apotheek bezat, waarover eerst G. v a n W e e s

---

* Met toestemming overgenomen uit het Pharmaceutisch Weekblad, 1931

en daarna C. G. H e n t s c h e l als beheerende apothekers werden aangesteld.

Zes jaar later wordt het eenigszins anders. Dr. W u l l e n komt als arts naar Zeist, weder uit Duitschland. Van hem lezen we, dat Doctor D a n i e l R e n a t u s W u l l e n den 10den Febr. 1777 in Gnadenfrei werd geboren en dat hij in Berlijn en Jena "vlijtig had gestudeerd". Hij was chirurg met goede practische scholing en als Doctor gepromoveerd, wat zeker een kranige prestatie genoemd mag worden voor iemand van 22-jarigen leeftijd.

Hij zal in de Broedergemeente als chirurg en huisarts fungeeren, mag ook andere particuliere patiënten te Zeist behandelen, maar moet tevens toezicht houden over de apotheek.

Dit was dus, van ons standpunt bezien, een achteruitgang, daar de pharmaceutische belangen hier weer werden gelegd "in manu medici".

De kroniek merkt echter fijntjes op, dat het Bestuur het niet raadzaam acht, hem procenten toe te staan van den apotheek-omzet, maar liever een vaste vergoeding geeft voor het provisoraat!

Zelfs onder de Broeders schijnt men het dus niet onmogelijk te hebben geacht, dat de veelvuldigheid van het voorschrijven wel eens gelijken tred kon houden met persoonlijk, geldelijk gewin.

Een goed jaar later komt daar reeds verandering in. Uit de koopacte blijkt "dasz seine bisherige Praxis als Doctor und Chirurgus alhier, nicht hinreichend sei um davon seinen ordentlichen Unterhalt zu haben, viel weniger in der Folge davon eine Familie ernähren zu können, so hat er zu dem Ende vorgeschlagen und ersucht zu seinem besseren Durchkommen sowohl als zu mehrerer Beschäftigung, ihm die hiesige Gemein-Apotheke für seine eigene Rechnung und Risico zu überlassen".

Na vele dingen "reiflich erwogen" te hebben, geschiedt zulks op allerlei uitvoerig beschreven voorwaarden.
1. Koopsom van zaak en inventaris met voorraden, etc. *f* 4316.14, het bedrag waarvoor alles op 1 Jan. op de balans stond. 2. De helft van het bedrag contant, de rest zoo gauw mogelijk, met 4 procent rente verhoogd.

3. Tot alles betaald zal zijn, blijft zijn geheele vermogen en de heele inventaris als hypotheek. 4. Alles geschiedt alleen, om Br. W u l l e n te helpen, dus zoodra die hulp niet meer noodig is, vervalt de apotheek weer aan de gemeente terug, ook bij sterfgeval, etc. 5. Br. W u l l e n belooft, zich naar de verordeningen en regelingen der Gemeente te gedragen en voor het aanschaffen van goede medicamenten te zorgen en deze voor den laagst mogelijken prijs te verkoopen "so dasz alles zur Ehre Gottes und zur Zufriedenheit der Geschwister gereiche und allen Klagen und Unannehmlichkeiten vorgebeugd werde".

Lang heeft Dr. W u l l e n geen plezier gehad van zijn gecombineerde praktijk. Hij was n.l. lijdende aan "tering" en stierf reeds 26 Febr. 1803, ruim 26 jaar oud.

Voor de gemeente schijnt de combinatie medicus-apotheker wel aanlokkelijk geweest te zijn, want zij zoekt een ander.

26 Mei 1803 komt Doctor J o h a n n e s C h r i s t i a a n K a u l f u s z, die zij "beroepen" hebben, uit Neuwied, om de plaats eens te zien en besprekingen te houden. Of hij de betrekking van gemeente-arts-apotheker krijgen zal, wordt in een plechtige bestuurszitting op 2 Juni door het lot beslist. Hij wordt door deze "hoogere leiding" aangewezen en heeft er zich dan ook aan te houden, maar..... 15 Juni schrijft hij uit Neuwied, dat hij zijn huis en praktijk aldaar niet kwijt kan raken en dat hij niet wil overkomen, voor hij al zijn schulden kan afdoen.

Nu volgt er weer een voor ons merkwaardige uiting. De Aeltesten-Conferenz biedt hem n.l. een voorschot aan "omdat men met het oog op de apotheek in verlegenheid zou kunnen komen".

Hieruit blijkt, dat ook in die rumoerige dagen na de Revolutie het "Toevoorzigt" aan zijn eischen vasthield! en bovendien, dat de menschen beter een jaartje zonder dokter konden, dan zonder apotheker!

Wanneer K a u l f u s z precies is gearriveerd, blijkt weer niet, wel dat hij er in 1804 is, want d.d. 1 Maart 1804 onderteekent hij met een uitvoerig onderschrift de boven gememoreerde koopacte van Dr. W u l l e n en ver-

klaart, dat contract punt voor punt te zullen nakomen.

Daarna vinden we zijn naam eenige malen bij het zoeken van een meer geschikte woning voor zijn gecombineerde praktijk, tot hij naar het dubbel-pand op het Broederplein verhuist, waar de apotheek van pl.m. 1805 tot 1921, gevestigd zou blijven.

Dr. K a u l f u s z was wel gehuwd, maar had geen kinderen en daarom richtte hij zich eenige malen tot het bestuur met het verzoek, zijn halfzuster, mevr. de wed. K r a e p e l i e n - B ö h l o met haar 10-jarig zoontje bij zich in huis te mogen opnemen, met de bedoeling, dit jongetje dan in de apotheek op te leiden. 16 Febr. 1805 wordt dit verzoek toegestaan.

C a r l F r i e d r i c h K r a e p e l i e n doet zijn intree in de apotheek en we bezitten een diploma, uitgereikt door "De provinciale Commissie van geneeskundig Onderzoek en Toevoorzicht", resideerende te Utrecht, dat aldus luidt:

"Alzoo bij ons, in de hoedanigheid van Apothekersleerling is ingeschreven C a r l F r e d e r i k K r a e p e l i e n bij den heer Med. Dr. K a u l f u s z te Zeist, zoo wordt daarvan bij deze aan denzelven dit, met ons gewoon zegel bekrachtigd, getuigschrift afgegeven, in onze vergadering, gehouden te Utrecht den 5den Oct. 1821. Namens de Comm. voorn.: N. C. de F r e m e r i j, President, Ter ordonnantie van dezelve: S u e r m a n, Secr.

De jonge K r a e p e l i e n (geb. 22 Febr. 1795 te Hernnhut) was toen ruim 26 jaar; had van zijn 12e jaar af in de apotheek gewerkt en deed volgens een andere bron (geen acte van gevonden!) in den herfst 1822 apothekersexamen, om de apotheek in plaats van zijn oom Dr. K a u l f u s z te kunnen besturen. Oom K a u l f u s z was reeds 27 juni 1822 overleden en de zaak stond dus op naam zijner weduwe.

De Directie der Gemeente geeft weer haar fiat in een uitvoerige acte. Hij mag de apotheek overnemen onder vijf voorwaarden, die in een uitvoerige acte zijn neergelegd, die ik verkort weergeef.

1°. Onverminderd de gewone jaarlijksche lasten en bijdragen, zal Br. K r a e p e l i e n een jaarlijksche Recognitie betalen van ƒ 350,--, Hollandsch Courant (erkenning eigendomsrecht der gemeente).

2°. Daarentegen zal de Gemeentedirectie zorgen, dat door den hier praktiseerenden Arts geen Apotheek opgericht wordt, noch geneesmiddelen worden geleverd. Bijaldien de Directie in dit voornemen niet slaagt, zal de verdere betaling der Recognitie ophouden, etc.

3°. Voorschreven accoorden moeten twaalf maanden voor den verschijndag worden opgezegd .....waaronder ook de beloften der Gemeente ten opzichte van geneesmiddelleverantie van den arts buiten "alle kracht en waarde worden gesteld".

4°. Alle rechten zijn slechts personeel, niet vatbaar voor verkoop of vererving, etc.

5°. Winst en verlies loopt geheel en al uitsluitend voor rekening van Br. K r a e p e l i e n.

Deze acte werd 1 Mei 1823 geteekend.

K r a e p e l i e n huwde in '24 op 9 Maart met F r i e d e r i c k e H o l m, welk huwelijk weer kinderloos bleef, zoodat hij vele jaren later weer moet gaan uitzien naar een opvolger. De eenige broer van Mevr. K r a e p e l i e n is Dr. P e t e r H o l m, wiens oudste zoon W a l d e m a r C o r n e l i s H o l m op 13 Maart 1835 te Christiansfeld in Denemarken geboren wordt.

K r a e p e l i e n laat zijn neef bij zich komen, om hem in de apotheek op te leiden. Reeds pl.m. 1855 heeft de jonge H o l m een leidende functie in de apotheek.

Op 16 Sept. 1864 wordt een vennootschap aangegaan tusschen C. F. K r a e p e l i e n en W. C. H o l m, waarbij wordt vastgesteld, dat Mevrouw K r a e p e l i e n na overlijden van haar man de zaak onder den firmanaam K r a e p e l i e n en H o l m mag voortzetten met den heer W. C. Holm als hoofd.

Intusschen heeft de apotheek een grootere reputatie gekregen. Weliswaar is er intusschen reeds lang een tweede apotheek in Zeist (G u l d e n s t e e d e n E g e l i n g) en is de gemeente niet noemenswaardig

gegroeid, maar de oude heer K r a e p e l i e n is kaufmännisch aangelegd en fabriceert in den tot laboratorium gemetamorfoseerden stal van Dr. K a u l f u s z mondwater en vruchtensappen. Eau de Botot gaat over de grenzen der gemeente en van uit de omliggende gemeenten zenden de landgoedbezitters 's zomers hun frambozen en kersen bij honderden kilo's naar de apotheek, om die in vruchtensappen en stropen om te zetten.

L'appétit vient en mangeant. Het laboratorium groeit langzaam uit tot fabriek.

23 Maart 1871 is K r a e p e l i e n overleden. De vennootschap van H o l m met mevr. de wed. K r a e p e l i e n blijft bestaan tot 1876, toen zij blijkens een acte, verleden op 27 Oct. '76 voor Notaris V o s m a a r, werd ontbonden. Twee jaar later stierf mevr. K r a e p e l i e n. W. C. H o l m is de eenige firmant en eigenaar en blijkens fabrieksgegevens een zeer vlijtige.

Hij legt zich vooral op fabricage toe van nieuwe specialité's. In 1877 brengt hij de Quina La Roche in den handel, mèt en zonder staal, in 1882 de Asthma-Cigaretten en de zoo beroemd geworden Salmiak-Pastilles, in 1884 komen er de Tamarinde-Bonbons bij en in 1886 de Eikelcacao.

Het fabrieksbedrijf overvleugelt verre de apotheek. Maar bij alles wil de heer H o l m geen kwakzalverij. Hij blijft sober in zijn reclame en bereidt alleen zorgvuldig deze speciale artikelen, die nooit als Janusje-voor-alles worden aanbevolen.

Als hij in den influenza-winter van 1890 het hoofd nederlegt, zit mevr. de wed. H o l m voor groote moeilijkheden.

Apotheker P o n t i e r is korten tijd haar provisor, maar dan gaat zij scheiding maken tusschen fabriek en apotheek.

De fabriek wordt onder de firmanaam K r a e p e l i e n en H o l m voortgezet door Mevr. de wed. H o l m, tot haar oudste zoon in 1902 er de directie van overneemt. Chem. Dr. F. H. H o l m associeert zich in 1908 met Dr. J. F e l d h a u s. Eerst 31 Maart 1924

treedt mevr. H o l m geheel uit de vennootschap. Intusschen worden steeds meer verschillende praeparaten gefabriceerd of verhandeld en de richting van dien handel bevalt op den duur Dr. H o l m weinig, zoodat hij op 31 Maart 1930 ook als vennoot en deelnemer uittreedt. Dr. J. F e l dh a u s is sinds kort dus de eenige besturende vennoot.

Was al lang de fabriek zeker het meest bloeiende deel van de firma K r a e p e l i e n en H o l m geweest, de apotheek werd toch in hetzelfde pand op het Broederplein nog vele jaren voortgezet. Zij werd verkocht aan den Nederl. Apotheker J.H. B r o e d e l e t, die haar na enkele jaren overdeed aan apotheker J. G. M i l i u s. Deze was reeds den middelbaren leeftijd genaderd, toen hij in Zeist zijn intree deed.

Toen hij in 1915 overleed, had zijn zoon, de tegenwoordige dirigeerende apotheker van de fa. R a t h k a m p in Indië, geen lust, op het stille Broederplein te Zeist verder zijn leven te slijten en na eenige provisoraten van korten duur werd op 1 Juli 1916 de toenmalige provisor apotheker U. J. H u b e r eigenaar.

De apotheek, die in de wandeling nog altijd "de apotheek van K r a e p e l i e n" heette, maar dien naam feitelijk niet meer dragen mocht, verplaatste H u b e r in 1921 naar de drukkere 2e Dorpsstraat.

Hiermede zijn we in onzen tijd aangeland, die nog historie worden moet en dus voor een geschiedkundig overzicht geen waarde heeft.

Het oudere gedeelte leek me intusschen belangrijk genoeg om eens aan de vergetelheid te ontrukken en in een historisch verband bijeen te brengen.

D. van Zanten

Aan het artikel van de heer D. van Zanten uit 1931 kan nog een en ander worden toegevoegd.

1. De ijver van de heer W.C. Holm voor een goede dienstverlening aan zijn klanten komt ook tot uitdrukking in de volgende advertentie in de Weekbode voor Zeist, Driebergen en omstreken van 12 juni 1886.

Wegens den verren afstand van onze Apotheek van eenige gedeelten dezer gemeente, hebben wij, op verzoek van velen, besloten van heden af 2 bussen te plaatsen en wel een op den Utrechtschen straatweg bij de Tramremise, de andere Hoogenweg aan de Bewaarschool, met het doel daarin recepten en andere bestellingen in ontvangst te nemen. De lichting zal geschieden voormiddags 9.30, namiddags 1.30 en 5.30. Op Zon- en feestdagen 11.30.

KRAEPELIEN & HOLM,
Apothekers, Broederplein.

Zeist, 12 Juni 1886.

Uit de hierna afgedrukte brief en advertentie uit de Weekbode van 19 juni d.o.v. blijkt dat collega Guldensteeden Egeling niet erg gelukkig was met deze gang van zaken.

De beide heren konden elkaar in elk geval enkele malen per dag ontmoeten bij het lichten van de receptenbussen op precies dezelfde tijden en plaatsen.

I N G E Z O N D E N

Mijnheer de Redacteur!

Vergun mij, in verband met achterstaande advertentie de volgende opmerking te maken:
Slechts noode ga ik over tot het plaatsen van receptenbussen, een maatregel die in de Pharmacie als minder gepast wordt beschouwd en die, in enkele groote steden van ons Vaderland toegepast, meestal tot de grootste onaangenaamheden tusschen collega's heeft aanleiding gegeven.
Nu echter de heer Holm hiermede is begonnen, meen ik verplicht te zijn, zijn voorbeeld in dezen te moeten volgen.

Hoogachtend,

UEd. Dr. dienaar,
Guldensteeden Egeling

Zeist, 19 Juni 1886.

Verwijzende naar het ingezonden stukje in het No. van heden, hebben de ondergeteekenden de eer te berichten dat zij Dinsdag, 22 Juni ook twee

R E C E P T E N B U S S E N

zullen plaatsen, eene op den Utrechtschen straatweg bij de Tramremise en eene aan de Bewaarschool op den Hoogenweg.
De lichting zal geschieden des voormiddags 9.30, 's namiddags 1.30 en 5.30. Op Zon- en Feestdagen 11.30.

GULDENSTEEDEN EGELING & ZOON,

Apotheker. Dorpsstraat.

2. Na 1931 zijn de apotheek aan de 2e Dorpsstraat en de fabriek aan de Karpervijver geschiedenis geworden. Op 23 maart 1960 schreef de heer J.A.J. van Hulsen aan het gemeentebestuur van Zeist dat de ten name van de Pharmaceutisch-Chemische Fabriek "Kraepelien en Holm" staande hinderwetvergunningen konden worden ingetrokken omdat het bedrijf dat was gevestigd in de percelen achter het pand Karpervijver 5, welke percelen tot 1 januari 1960 gehuurd werden van de Evangelische Broedergemeente, inmiddels waren ontruimd.
De apotheek van Huber werd in 1968 door drs J.H. Versteeg (eigenaar van apotheek Oldeman, voorheen Guldensteeden Egeling) overgenomen met de bedoeling deze te verplaatsen naar de wijk "Hoge Dennen- Kerckebosch". Toen realisering van deze verplaatsing aanvankelijk niet mogelijk bleek, kreeg apotheek Huber voorlopig onderdak bij apotheek Oldeman aan de 1e Dorpsstraat. Na tien jaar kwam de vestiging "Hoge Dennen-Kerckebosch" tot stand in het pand Ernst Casimirlaan 72. De in 1830 opgerichte apotheek aan de 1e Dorpsstraat is inmiddels ook opgeheven en verplaatst naar Zeist-West in het pand De Clomp 3144.

L. Visser